

AUTONÓMIA & TÁRSADALOM

AUTONOMY & SOCIETY

TANULMÁNYOK:

Sashalmi Ádám: A délszláv háború hatása az olasz geopolitikai gondolkodásra

Bene Krisztián: A Francia Idegenlégió délkelet-ázsiai tevékenysége a gyarmatosítás kezdetétől az indokínai háború kirobbanásáig

Ferwagner Péter Ákos: A brit megszállás társadalmi-kulturális következményei Egyiptomban (1914–1918)

Gulyás K. László: Egy házasság vége? – A szaúdi-amerikai kapcsolatok romlása a kínai térnyerés tükrében

Ortutay Katalin: Mediterrán sorsok – Amin Maalouf: Levantei kikötők

ISSN 2786-085X

9 772786 085007 >

AUTONÓMIA & TÁRSADALOM

AUTONOMY & SOCIETY

Társadalomtudományi folyóirat

Az "Autonómia és Társadalom" c. folyóirat a Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztályának "C" besorolású tudományos minősítésével rendelkezik.

ISSN 2786-085X

Főszerkesztő / Editor-in-Chief: Kulcsár László

Főszerkesztő-helyettes / Managing Editor: Domokos Tamás

Szerkesztőségi titkár / Editorial Assistant: Simon Rita

A szerkesztőbizottság elnöke / Senior Advisory Editor: Garaczi Imre

Szerkesztők / Editors:

A. Gergely András	Vitus Bulbuk István
Garaczi Imre	Bakk Miklós
Samu István	Nagy Károly Zsolt
Varga Norbert	Szenkovics Dezső

Szerkesztőbizottság / Editorial Board:

Balsay István (Székesfehérvár)

Csernicskó István (Beregszász)

Duray Miklós (Pozsony)

Hervainé Szabó Gyöngyvér (Székesfehérvár)

Rostás Zoltán (Bukarest)

Stojic Karanovic Edit (Belgrád)

Szilágyi István (Veszprém)

Tonk Márton (Kolozsvár)

Szakmai partnerek / Partners:

Az MTA Veszprémi Területi Bizottsága Gazdaság-, Jog- és

Társadalomtudomány Szakbizottság

Kodolányi János Egyetem Fejlesztő Szociológia Kutatótanszék

Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány

Magyar Városkutató Intézet

A folyóiratban közölt tanulmányok külön is letölthetők az Academia.edu honlapjáról.

Szerkesztőség címe / Office:

8000 Székesfehérvár, Rákóczi u. 25.

E-mail: autonomyandsociety@gmail.com

<https://autonomia.enigmakiado.hu>

<https://tab.mta.hu/veszpremi-területi-bizottsag/tudomanyosertekezesek>

Kiadó / Publisher:

ENIGMA 2001. Kiadó és Médiaszolgáltató Kft.

8000 Székesfehérvár, Tobak utca 17.

E-mail: info@enigma2001.hu

Hungary

Az "Autonómia és Társadalom"-ban megjelenő tanulmányok és ismertetések kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a szerkesztőség, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

TARTALOM

Sashalmi Ádám

- A délszláv háború hatása az olasz geopolitikai gondolkodásra 2**
The Impact of the Yugoslav Crisis in the Italian Geopolitical Thinking. 2

Bene Krisztián

- A Francia Idegenlégió délkelet-ázsiai tevékenysége a gyarmatosítás
kezdetétől az indokínai háború kirobbanásáig. 14**
***The French Foreign Legion's Activities in Southeast Asia from
the Beginning of the Colonization to the Outbreak of the Indochina War 15***

Ferwagner Péter Ákos

- A brit megszállás társadalmi-kulturális következményei Egyiptomban
(1914–1918). 28**
***Socio-cultural Consequences of the British Occupation in Egypt
(1914–1918) 28***

Gulyás K. László

- Egy házasság vége? – A szaúdi-amerikai kapcsolatok romlása
a kínai térnyerés tükrében. 40**
***The End of a Marriage? – The Deterioration of Saudi American Relations
in Light of Chinese Advancement 40***

Ortutay Katalin

- Mediterrán sorsok – Amin Maalouf: Levantei kikötők. 60**
Mediterranean Fates – Ports of Call by Amin Maalouf. 60

GONDOLATOK KÖNYVEKRŐL

Bakk Miklós

- A nacionalizmus erénye és a nemzetközi rend 76**
Yoram Hazony: The Virtue of Nationalism 76

- A kéziratokra vonatkozó formai és szerkesztési követelmények. 80**
Etikai normák 84
Editorial Issues for Authors 86
Ethical Standards 89

Å BRIT MEGSZÁLLÁS TÁRSADALMI- KULTURÁLIS KÖVETKEZMÉNYEI EGYIPTOMBAN (1914–1918)

*Ferwagner Péter Ákos**

ABSZTRAKT

Az első világháború elején Nagy-Britannia a megszállása alatt álló Egyiptomot protektorátusává nyilvánította és a kulcsfontosságú Szuezi-csatorna védelmében csapatokat vezényelt a Nílus menti országba. A csapatok jelentős részben a gyarmatokról, valamint Ausztráliából és Új-Zélandról érkeztek. Ezek a katonák a sivatagi szolgálat mellett a nagyvárosokban kerestek maguknak szórakozási lehetőségeket, ami az alkohol- és drogfogyasztás növekedésével, továbbá a prostitúció terjedésével járt együtt. Előfordultak erőszakos atrocitások a helyiekkel, amelyek közül a legjelentősebb az 1915. április 2-i „lázadás” volt.

Kulcsszavak: első világháború, Nagy-Britannia, Egyiptom, Ausztrália, Új-Zéland, kulturális különbségek, atrocitások, prostitúció

SOCIO-CULTURAL CONSEQUENCES OF THE BRITISH OCCUPATION IN EGYPT (1914–1918)

ABSTRACT

At the beginning of the First World War, Great Britain declared occupied Egypt a protectorate and sent troops along the Nile to protect the Suez Canal. The troops came mainly from the colonies, as well as from Australia and New Zealand. In addition to desert service, these soldiers searched for entertainment opportunities in the big cities, which was accompanied by an increase in alcohol and drug consumption and the spread of prostitution. There were violent atrocities against the locals, the most significant of which was the “rebellion” of 2 April 1915.

Keywords: First World War, Great Britain, Egypt, Australia, New Zealand, cultural differences, atrocities, prostitution

* Dr. Ferwagner Péter Ákos egyetemi docens, SZTE BTK, ferwagner@hist.u-szeged.hu

BEVEZETÉS

Azóta, hogy az észak-amerikai birtokai elvesztése és az Egyesült Államok lét-rejőtte (1783) után Nagy-Britannia legértékesebb gyarmata India lett, London számára elsősorú külpolitikai problémának számított az odavezető útvonalak biztosítása. Gibraltár és Áden megszerzését (1705, 1839) követően a 19. században további lépéseket tett az Indiába vezető út mentén található stratégiai pontok elfoglalására. Egyiptom fontossága először Napóleon 1798-as hadjárata nyomán vált nyilvánvalóvá a britek számára, nem véletlen, hogy a 19. században folyamatosan rivalizáltak a franciákkal a Nílus menti ország feletti befolyás megszerzéséért. A Szezei-csatorna 1869-es átadása még inkább felértékelte Egyiptomot, amelyet Nagy-Britannia 1882-ben katonailag is megszállt, s noha az ország jogilag továbbra is az Oszmán Birodalom része maradt, ténylegesen már az angolok irányították.

TÁRSADALMI, KULTURÁLIS ÉS GAZDASÁGI FESZÜLTSEGEK

Az első világháború kitörése újabb fordulatot eredményezett a Nílusnál, hiszen a Szezei-csatorna (és ezzel Egyiptom) a rajta áthaladó utánpótlási útvonal okán létfontosságúvá vált. Mivel az oszmánok 1914. október végén a központi hatalmak oldalán léptek be a konfliktusba, London deklarálta Egyiptom Oszmán Birodalomtól való elszakítását, egyúttal protektorátussá válását (1914. december 8.). A több mint 12 millió lelkes Nílus menti ország gyakorlatilag kimaradt a világháborúból, ennek okán pedig a fejlődése eltért a Közel-Kelet más arab területeitől, mivel nem képezte részét az Oszmán Birodalomnak. Ekkoriban Egyiptom volt a térség legfejlettebb országa viszonylag modern gazdasággal és iparral, politikai intézményekkel, artikulált társadalommal (kereskedők, ipari burzsoázia, félmillió munkásság). Munkásmozgalma az egész régióban élen járt. (Ferwagner, 2019) Komoly szerepet játszott a modern gondolkodású értelmiség, valamint a lakosság 2%-át kitevő, 200 ezres európai közösség, amelynek a fele görög volt (Balogh, 2023). A világháború ugyan katonailag csak a Szezei-csatorna övezetét érintette (Ferwagner, 2021), az egyiptomi nacionalizmus felvirágzásának azonban nagy lendületet adott: megjelentek és elterjedtek a függetlenségi és liberális demokratikus eszmék, áthatották az egész társadalmat.

Az angolok szultáni rangban a Portától független uralkodót ültettek a trónra és kinyilvánították, hogy Egyiptom szabadsága és függetlensége azon célok között szerepel, amelyekért Nagy-Britannia a háborúban harcol. De a biztonság kedvéért oszmánbarátnak tartott külföldieket és több száz nacionalistát utasítottak ki az országból vagy zártak börtönbe, a vallásos hatóságokra nyomást gyakoroltak, hogy adjanak ki olyan proklamációt, mely a helyieket politikai passzivitásra és a törvényes rend tiszteletben tartására szólította föl, ezenkívül bevezették a cenzúrát és az 1922 februárjáig érvényben lévő statáriumot (Gershoni – Janowski, 1986; Amos, 1925; Ruiz, 2019). Drasztikus intézkedéseket hoztak, amelyek elmélyítették a gyarmati rendszert: az öt főnél nagyobb csoportosulás már

büntetendőnek minősült, a hadsereg utasításait mindenkinek követnie kellett. A protektorátus kihirdetése azt jelentette, hogy a szultánnak a fontosabb döntések meghozatala előtt ki kellett kérnie London véleményét.

A világháború kitörése – ugyanúgy, mint a Közel-Kelet más államaiban – mély aggodalmakat keltett az egyiptomi nép körében. Erre az egyik ott állomásozó brit tiszt utóbb így emlékezett vissza: „A köznép minden osztályában egyöntetűen érezhető, hogy a megszálló hatalommal [Nagy-Britanniával] szembeni mélyen gyökerező gyanakvás keserű, bár néma gyűlöletté alakult át. A Nagy-Britanniával való akaratlan és megvetett egyesülés Egyiptomot belerángatta egy olyan küzdelembe, melynek az eredete számára homályos, céljai pedig ismeretlenek voltak” (Elgood, 1924, p. 41–42). Tiltakozásra, lázongásokra mégsem került sor. Leginkább azért, mert az országot több mint egy emberöltő óta már Anglia katonai megszállás alatt tartotta, így természetesnek tűnhetett, hogy háború esetén Egyiptomnak az aktuális ura mellett kell kiállnia. A háború kiváltotta konjunktúra ezenkívül növelte a felvásárlási árakat, a bővülő kereslet nyomán nőttek a terméshozamok, a nemzeti bank hitelezői tevékenysége kiterjedt, ami a közhangulatnak határozottan jót tett. Igaz, ezeket az előnyöket leginkább a birtokos és kereskedőréteg tudta csak kihasználni. 1914-től kezdve Egyiptom Nagy-Britannia valóságos katonai támaszpontjaként szolgált, s volt olyan időszak, amikor egyszerre három brit parancsnokság is itt székel. A csapatok sokféle ellátmányt igényeltek, például tevéket vásároltak a parasztoktól, mivel a sereg mobilitása 1917-ig, a sínai vasútvonal kiépítéséig a „sivatag hajóitól” függött. A gyapotárak több mint megháromszorozódtak, a búza ára az egekbe szökött.

Másfelől viszont egyiptomiakat, vagy ahogy a britek megvetően nevezték őket, „gyppókat” is besoroztak a seregbe (kb. 70 ezer főt) annak ellenére, hogy London elismerte Egyiptom semlegességét. Amikor az Oszmán Birodalom belépett a háborúba, a Nílus mentén pedig a britek kihirdették a statáriumot, John Maxwell tábornok, az Egyiptomban állomásozó brit erők parancsnoka azt mondta az egyiptomiaknak, hogy ezek az intézkedések az ország védelmét szolgálják, majd megígérte, hogy Nagy-Britannia „magára vállalja a háború összes terhét”, s nem fogja „az egyiptomi nép segítségét kérni” (Elgood, 1924, p. 85). Ehhez képest parasztok tízezreit kötelezték kényszermunkára, például útépitésre és lövészárokásásra a Sínai-félszigeten, később pedig Palesztinában, miközben százezer embernek kellett a hadsereg számára logisztikai feladatokat (tevés szállítás) teljesíteni. Jellemzően kegyetlenül bántak velük. Az egyik tábori kórházban dolgozó brit 1917 őszén így vélekedett erről: „Modern civilizációról és a rabszolgaság eltörléséről beszélnek, miközben ezeknek az embereknek a brit kormány által fizetett munkafelügyelői vannak, akik úgy verik őket, mint hosszú bőrostorral a kutyákat szokás. A britek és az ausztrálok is kíméletlenül ütik-vágják őket. Először távolítsuk el a szemünkből a gerendát, mielőtt a németekről és a szövetségeseikről kezdünk beszélni!” (Woodward, 2006, p. 42). A toborzás ráadásul nem korlátozódott Egyiptom területére: 1917-ben 23 ezer főt franciaországi ipari üzemekbe küldtek dolgozni, hogy enyhítsék az ottani munkaerőhiányt.

A vágtató árak természetesen súlyos helyzetbe hozták a bérből élőket, az infláció szó szerint elszabadult, a megélhetési költségek 1920-ra 24-szeresükre emelkedtek. (Demeter, 2016, p. 624) A gabona és a hüvelyesek fogyasztása vidéken is meredeken csökkent, a háború előtti szint 80%-ára zuhant; érezhetően terjedt az éhínség (Goldberg, 1992). A széles körű rekvirálások súlyosan érintették a parasztságot. A korrupció, a feketekezelkedelem virágzott, miközben a közszolgáltatásokban dolgozó európaiak szakmailag sem ütötték meg a megfelelő mércét, a katonák pedig fittyet hánytak az egyiptomiak érzékenységre. Talán éppen ez, a megszálló hadsereg őslakosokkal szembeni magatartása mutatta meg leginkább, hogy milyen társadalmi-kulturális következményekkel jár a megszállás a Nílus mentén.

1915 elején már több mint 80 ezer katona tartózkodott Egyiptomban, a felük Ausztráliából és Új-Zélandról érkezett. Azért volt szükség rájuk, mert a britek elsősorban a nyugati fronton verekedtek, az indiaiakat pedig főképpen Mezopotámiában vetették be a törökök ellen (később az indiaiak száma Egyiptomban meghaladta a 140 ezret). A több százezer katona itteni állomásoztatása előbb-utóbb elkerülhetetlenné tette a helyiekkel való incidenseket, mivel a parancsnokság a változatosság és a morál fenntartása érdekében engedélyezte a sivatagban letöltött szolgálat után a sorkatonák és a tisztek számára Kairóban, Alexandriában, Port-Szaídban, Iszmáiljában a kimenőt és a szórakozást, ami a prostitúció, valamint az alkohol- és a drogkereskedelem felfutását eredményezte. A csatornaövezetben szolgálók számára Port-Szaíd volt a legkönnyebben elérhető nagyváros, de sokan választották célpontul a kozmopolita Kairót is. Az egyik szemtanú így látta az egyiptomi fővárost: „Képzeljük csak el a hatalmas keleti nagyvárost különös régi utcáival, bizarr régi boltjaival, festői lakosaival, szűnyogjaival, legyeivel, s minden szemetjével. És képzeljük el a belőle kivágott nagy darabokat, London darabjait és Brighton darabjait, melyeket idetelepítettek, képzeljük csak el, mi lett ebből néhány év alatt!” (Woodward, 2006, p. 24).

A sivatagban szolgáló katonák számára Kairó varázslatos helynek számított, nem csoda, hogy ezek a fiatal emberek, akiknek a többsége életében először mozdult ki otthonról, azonnal elárasztották a bárókat és az éjszakai szórakozóhelyeket, melyek a külföldiek kiszolgálására már jóval 1914 előtt megnyitottak. A katonák nemegyszer lenézték az őslakosokat, „férfias” viselkedésük, részeg randalírozásuk alkalmanként, például 1915 áprilisában, a katonai rendőrségnek is komoly gondokat okozott (Ruiz, 2009). A magukat fizikailag erősebbnek tartó ausztrálok különösen hírhedtek voltak arról, hogy iszákos állapotban minden teketória nélkül járókelőket inzultáljanak, villamosvezetőket lökjenek le a mozgó járművekről, feldúlják az utcai gyümölcsárusok standjait. A helyiek persze nem hagyták magukat, esetenként összecsapásokra, verekedésekre került sor, amelyekben a faji ellentétek is szerepet játszottak. Az egyik ausztrál katona így emlékezett vissza: „Sok ír volt közöttünk, akik szívesebben verekedtek, minthogy operába menjenek, úgyhogy sor került jónéhány jóféle dulakodásra. A gyppek persze nem igazi harcosok, de azért képesek állni a sarat és köveket dobálni, ezenkívül nem haboznak, ha valaki hátába kell vágni a kést, így hát időnként

egy-két emberünk kiterült... Egyszer láttam, amint egy láthatólag ellenséges tömeget jellegzetes ausztrál módon oszlattak szét. A fej fölé célzott lövések és a bajonettrohammal való fenyegetés nem használt, de amikor két ausztrál vidéki bozótlakó elkezdett szorgalmasan csapkodni az ostorával, a niggerek gyorsabban felszívódtak, mint az egér, ha megérzi a macska szagát” (Ruiz, 2009). Az ilyen és ehhez hasonló atrocitások következtében az egyiptomiak minden bajukért a briteket okolták, s bizony sokan közülük az ellenség, az oszmánok pártján álltak (Çiçek, 2016). Ez a magatartás nagyban hozzájárult az 1919-es nemzeti felkelés kirobbanásához, amelynek során a britek erőszakot alkalmaztak a rendteremtés érdekében a városokban és vidéken egyaránt (Kitchen, 2015).

A különféle brit, főképpen ausztrál és új-zélandi katonák vissza-visszatérő randálrozásait Egyiptomban Vazír-összecsapásoknak nevezik. Ezek közül a legjelentősebbre 1915. április 2-án került sor Kairóban (vazíri vagy vazáai csata), de törtek ki zavargások július végén és 1919 februárjában is. A történetek egyértelműen utaltak a világháború negatív társadalmi-kulturális hatására a Nílus mentén.

Kairó a 19. században jelentős fejlődésen és átalakuláson ment keresztül. A század elején a lakosság száma 300 ezer körül lehetett, a hatalmas területű település pedig akkoriban még teljesen keleties, arab jellegű volt. Később elindult a gyors modernizáció, Mohamed Ali uralkodása alatt (1805–1848) jelentős építkezések zajlottak (paloták, széles utcák, parkok stb.), de az igazi átalakulás a Szuezi-csatorna 1869-es átadása után ment végbe. A város lakossága rendkívül gyors növekedésnek indult, új külvárosok nőttek ki a földből. Tömegével költöztek ide külföldiek is. 1907-ben már több mint 678 ezren éltek Kairóban, s lehetséges, hogy akár az egyharmaduk is bevándorló volt (Wahba, 1963). A külföldiek számára új, a helyiek által ismeretlen – és őket megbotránkoztató – szolgáltatások nyíltak meg, szórakozóhelyek, éttermek, kaszinók, színházak, bordélyok stb. A Kairó nyugati részén, a mai Azbakija parktól északra található Vadzsh-el-Birkat piros lámpás negyed utcáin kávéházak és kétes színvonalú csapszékek sorjázta, emellett bordélyok sorakoztak, amelynek erkélyein lenge öltözetű prostituáltak kínálták a szolgáltatásaikat a járókelőknek.

1915 tavaszán a Kairóban tartózkodó brit csapatok a közelgő gallipoli hadjáratra készültek, de a sok gyakorlatozás mellett a szórakozásra is maradt idő. Mivel a kiképzés és a gyakorlatozás a városon kívül, a sivatag peremén található laktnyakban zajlott, a feszültség oldására vagy egyszerűen csak a szabadidő elütésére a katonák szívesen keresték föl a szórakozónegyedeket. Mindez együtt járt az alkohol- és a kábítószerfogyasztással, továbbá a nemi betegségek terjedésével. Habár a 19. század végén a hatóságok engedélyezték egy legális bordélynegyed működését, ahol elvileg rendszeres orvosi ellenőrzéseket tartottak, ezen túlmenően is akadtak olyan városrészek, ahol engedély nélkül működtek a műintézmények. S mivel az ezekben dolgozó prostituáltak zömmel külföldiek voltak, az Egyiptomban érvényben lévő kapitulációk miatt csak a saját hazájuk konzuljának a beleegyezésével lehetett eljárást indítani ellenük. Így pedig rendkívül körülményes és úgyszólván lehetetlen volt fellépni az iparág szereplői ellen.

Az 1915. április elején a városban állomásozó ausztrál és új-zélandi katonák körében minden előzmény nélkül elterjedt a hír, hogy néhány bajtársukat megkéselték Vadzsh-el-Birkatban, ami nyomban felszította a helyiekkel szembeni ellenségességet. Más híresztelések szerint az egyik Manchesterből származó katona megtudta, hogy a hűgát meztelen táncosnőként és prostituáltként alkalmazzák az egyik lebuiban, s amikor megpróbálta őt kiszabadítani onnan, a biztonsági személyzet egyszerűen kihajította. Erre rakódtak azok a régi sérelmek, amelyek egyrészt a széles körben elterjedt nemi betegségek, másrészt a városban árusított alkohol rossz minősége miatt keletkeztek. Az egyik katona nyersen megjegyezte, hogy az itteni sör „drága, a gyppek pedig még bele is pisilnek, hogy a megfelelő szint kölcsönözzék neki”...

Délután több száz, egyesek szerint viszont 2500, sőt 4000, zömében részeg katona özönlött a bordélynegyed Vazír nevű utcájába és prostituáltakat, kerítőnőket rángattak ki a házakból. Ágyakat, matracokat, zongorákat, szekrényeket, ruhaneműket hajigáltak ki az ablakokon és meggyújtották őket. A lángok a közeli házakra, erkélyekre is áttértek. Még a helyszínre érkező tűzoltókat sem kímélték. Egyes beszámolók szerint a magukból kivetkőzött randalírozók egy fiatal egyiptomi fiút meggyilkoltak. A lovas katonai rendőrök először a fej fölé tüzelve próbálták feloszlatni a tömeget, de az középpont zúdított rájuk, sűrösüvegeket dobált és visszavonulásra készítette a rendfenntartókat. A féktelen, zabolátlan katonák ekkor fosztogatni kezdték az üzleteket, többeket fel is gyújtottak. A dühöngés egész este tartott és csak 22 óra körül hagyott alább.

Számos visszaemlékezés tanúskodik arról, hogy a résztvevők szórakozásként, mókaként élték meg a történeteket. Eric Ward ausztrál katona utóbb ezt írta: „Április 2-án, egy nappal azelőtt, hogy elhagytuk volna Menát [Egyiptomot], Kairóba mentem eltávozásra. Amióta csak Egyiptomban voltunk, a legnagyobb mulatság kerekedett a hírhedt Vazírban. 5 óra körül egy helybéli és egy katona összeverekedett, amiből éjszakára zavargás fejlődött ki. A házból, ahol a dolog kezdődött, kihajigálták az összes bútort, majd máglyát raktak belőlük az utca közepén, amely egészen este 9-ig lángolt. Ágyakat, székeket, ablakredőnyöket stb. vetettek tűzre. A zavargás akkor kezdődött, amikor a vörössapkások [a katonai rendészek] tüzet nyitottak a tömegre. A feldühödött katonák kifosztották a környék összes boltját és házát, nagymennyiségű dohányt, cigarettát és italt zsákmányoltak. Egy nőnek a házát felgyújtották. A Lancashire-i népfelkelőket [Lancashire Territorials] vezényelték ki, de a feltűzött bajonettekkel tehetetlennek bizonyultak, úgyhogy erősítésként egy egész gyalogoszászlóaljat hoztak, mely az utcákon a zavargó tömeget visszaszorította. A tűzoltók is megérkeztek, csak hogy a randalírozók elvették tőlük a tömlőiket és apró darabokra vágták azokat, a fecskendő végét pedig arra használták, hogy faltörő kosként betörjék velük az ajtókat és az ablaktáblákat. Egyetlen ablaküveg se maradt ép.” (Ward, 1914–1915). Hasonlóan vélekedett az ausztrál J. O. Brownhill lovaskatona az április 12-én hazaküldött levelében, habár nehezményezte, hogy a zavargások miatt a csapatoknál szigorították a szabadságolást: „A múlt héten volt egy kis rendzavarás Kairóban, aminek nagyon rossz hatása volt

ránk nézve, a parancsnokság ugyanis megszigorította az eltávozást. Most csak tíz százaléknak engedik egyszerre az eltávot, ami rossz nekünk, hiszen korábban liberális módon kezelték a szabadságot. A kairói zavargások kiváltó oka nem egyértelmű, én mindenesetre azt hallottam, hogy néhány emberünk egy házban igen csak veszélyes körülmények közé került, miután arabok bántalmazták őket. Sietve katonák érkeztek a helyszínre, az ajtót betörték, a bútortárat pedig kihordták az utcára: bosszú gyanánt csak ez maradt nekik, mivel a vétkesek a szomszédos házak tetőin át elmenekültek. A »vörössapkásoknak« hívott katonai rendészek hamarosan megérkeztek, s mivel nagyon népszerűtlenné számítottak, csak vörös posztót jelentettek a bika számára, a tömeg nekik rontott, kiszorította őket az utcából, közben pedig felgyújtotta a házat és fosztogatta a zsúfolt utca többi épületét. Ez a város egyik forgalmas része, az épületek némelyike ötemeletes, így aki a házak tövében tartózkodott, annak a fejére székek, kanapék, ágyak záporoztak, sőt még egy zongora is. A niggerek rémülten jajgatva menekültek az utcából. A niggerekből álló tűzoltóosztag megérkezett, kihúzták a tömlőket és parancsra a vízsugarat a tömegre irányították. A tömlőket azonban [a csőcselék] öt percen belül miszlikbe aprította. Ekkor lovas és gyalogos alakulatok érkeztek éleslőszerrel és bajonettel felszerelve, s felfejlődtek, a multság pedig elkezdődött. A lövések még inkább feldühítették a sokadalmat, mely a túlerőnek köszönhetően kiszorította a támadókat az utcából. Többen megsebesültek, néhány emberünk pedig halálos lövést kapott. A niggerek vesztesége kb. 50 fő lehetett köztük néhány halottal. A zavargás öt órán át tartott, s csak azután ért véget, hogy az utcát teljesen elpusztították. A zavargás után egy hétig egyetlen katonát sem engedtek eltávra Kairóba.” (Wellington Times, 1915. május 27.).

A vizsgálat során a szemtanúk különös módon senkit sem tudtak megnevezni a jelenlévők közül, így nem neveztek meg egyetlen felelőst sem. Kiderítették, hogy két-három ittas ausztrál katona az egyik bordély előtt pénzt követelt vissza egy prostituálttól, aki ezt elutasította. A vita elfajult, a nőt megütötték, mire bemene- kült a bordélyházba. Az ausztrálok betörték a kaput és a nő szobájából kihajigál- ták a bútorokat és a ruhaneműt. Ez fajult pillanatok alatt zavargásokká, amelyek- ben a hatóságok szerint legfeljebb 300–400 katona vehetett részt. A vizsgálat szerint a visszaemlékezések nyomán utóbb legendássá vált óriási károk valójában csekélyek voltak, s olyan fokú összecsapásokra sem került sor a rendfenntartók- kal, amelyekre egyesek „multságként” utaltak. A vizsgálat szerint nyolc ausztrál, hat brit és egy új-zélandi katona sebesült meg. Utóbb úgy döntöttek, hogy a károkat kétharmadrészt az ausztrál, egyharmadrészt az új-zélandi kormánynak kell megtérítenie (Wilson, 2012). Az egyik Kairóban állomásozó új-zélandi kato- na, Robert McPherson ezt a bejegyzést tette a naplójába április 2-án: „Miután 9 órakor az őrnagy szerelvényvizsgálatot tartott, szabadnapot kaptunk. Heves összecsapásra került sor a kairói csapatok között az éjszaka folyamán. Több száz font értékű károk keletkeztek. A katonai rendőrség és a csődület részéről lövések dördültek, többen megsebesültek. Mindenki fel van háborodva a történetek miatt, mivel attól tartunk, a rossz hírünetek keltik.” (McPherson, 1915).

A zavargások kairói nyomai (Collins Dunn, 2011)

Az április 2-i zavargások nyomai (Manatū Taonga – Ministry for Culture and Heritage, 2020)

Ez az áprilisi eset nem számított egyedülállónak, később is fordult elő hasonló. Graham Wilson ausztrál történész arra hívta föl a figyelmet, hogy ezekben az esetekben nem az az érdekes igazán, ami történt, hanem az, ahogyan a veteránok utóbb visszaemlékeztek rájuk: büszkeséggel, férfiaságukat fitogtatva, „jó bulinak” állították be a zavargásokat (Wilson, 2012). A történetekből kiviláglik, hogy egyrészt a hatóságok nem tudták kordában tartani a prostitúciót és a kicsapongást egy mélyen vallásos muszlim országban, másrészt képtelenek bizonyultak a fegyelem fenntartására a csapatok körében. Nem véletlen, hogy – az egyik ausztrál lap beszámolója szerint – 1915 áprilisának végén fegyelemsértés miatt 322 „nemzetközösségi” (ausztrál) katonát kellett hazaküldeni Melbourne-be (The Argus, 1915. április 24.). A megszálló brit csapatok és az egyiptomi civil lakosság között már 1914 előtt is előfordultak atrocitások, de a világháború alatt ezek száma megsokszorozódott, mivel az indiaiakból, ausztrálokból, anyaországiakból álló hadsereg és az egyiptomi társadalom közötti kapcsolatok példátlanul szorossá váltak, s ez kihatott az erkölcsökre is. A háború kikezdte a faji-etnikai, a nemi és az osztálykülönbségeket, s például a kasztmegkülönböztetéshez szokott indiaiakat új, sosem látott tapasztalatokkal gazdagította (közös étkezések, szórakozás más kasztbliekkel, nyugatiakkal stb.). Nagy problémát jelentett, hogy a muszlim vallású indiai katonák sokszor szolidaritást éreztek az elnyomott, ugyancsak muszlim egyiptomiakkal és fegyelmetlenséget tanúsítottak a tisztjeikkel szemben (dezertálások is előfordultak).

Különös problémát jelentettek a szexuális kicsapongások. Közismert, hogy a brit hadvezetőség a harci morál fenntartása érdekében más frontokon is elnézte, sőt elősegítette a katonák házasságon kívüli szexuális kapcsolatait az orvosilag ellenőrzött bordélyházakban (Simpson, 2000). Egy ekkora katonatömeg felfuttatta a prostitúciót és a vele együtt járó szexuális fertőzéseket Egyiptomban is. 1916–1918 között az itt állomásozó brit katonák közül több mint 31 ezren kerültek kórházba nemi betegségek következtében! 1916-ban, amikor a front az egyiptomi nagyvárosok közelében húzódott, ezer főből átlag 75–76-an kaptak el valamilyen nemi betegséget, míg Franciaországban ez az arány 18,2 volt (Woodward, 2006). Az elsősorban angolokból álló Egyiptomi Expedíciós Hadsereg kötelékében 12%-os, a többi egység esetében viszont 25%-os volt a valamilyen nemi betegséget elkapók aránya (Ruiz, 2009). Nem szabad elfelejteni, hogy akkor a penicillint még nem ismerték. Hogy ennek katonai jelentősége is volt, arra bizonyíték, hogy 1916-ban ezer katonát kellett nemi betegség miatt hazaküldeni Ausztráliába. Gondot jelentett az is, hogy – mint láttuk – fegyelmetlenség miatt sokakat kellett büntetni, akik így hiányoztak a szolgálatból.

A legfontosabb következménynek alighanem az nevezhető, hogy az ilyen típusú atrocitások és erőszak még tovább rontották az őslakosok és a megszállók viszonyát. Más tényezőkkel együtt mindez nagyban hozzájárult az 1919. márciusi „nemzeti forradalom” kirobbanásához, amelynek során úgyszólván az egész egyiptomi társadalom fellázadt a gyarmatosítók ellen. Londonnak csak rendkívüli erőfeszítésekkel sikerült úrrá lenni a felkelésen, de a politikai megoldást így sem lehetett elkerülni: a brit kormány 1922-ben rákényszerült a protektorátus felfüggesztésére és Egyiptom függetlenségének egyoldalú elismerésére.

TRODALOM

The Argus, 1915

Wellington Times, 1915

Amos, M. S. (1925). Martial Law in Egypt, 1914–1923. *Law Quarterly Review*, 41/3, 263–271.

Balogh, Á. (2023). A görögség rövid története. Szegedi Görög Füzetek 16. Magyarországi Görögök Kulturális Egyesülete, Csongrád megyei Helyi Csoport, Szeged. 147 p. ISBN 978-615-80715-3-6

Çiçek, T. M. (2016). The Holy War in Syria: Cemal Pasha and the Ottoman Plan to conquer Egypt in the First World War. *War History*, 35/1, 39–53.

Collins Dunn, M. (2011). Historical Discursus for April 2: The First Battle of the Wasa'a or Wozzer. A Blog by the Editor of the Middle East Journal. April 1, 2011. <https://mideasti.blogspot.com/2011/03/historical-note-for-april-2-first.html>, letöltés: 2023. június 20.

Demeter, G. (2016). A Balkán és az Oszmán Birodalom II. Társadalmi és gazdasági átalakulások a 18. század végétől a 20. század közepéig. Oszmán Birodalom (Rumélia, Anatólia, Közel-Kelet). MTA BTK TTI, Budapest. 756 p. ISBN 978-963-41602-6-7

Elgood, Lieut.-Col. P. G. (1924). *Egypt and the Army*. Oxford University Press, London. 382 p.

Ferwagner, P. Á. (2019). Munkásmozgalom és nemzeti forradalom Egyiptomban – a korai időszak. In: Harsányi Iván – Székely Gábor (szerk.): *A nemzetközi munkásmozgalom történetéből*. Évkönyv 2019. Magyar Lajos Alapítvány, Budapest. 42–52. 366 p. ISSN 0 133476 X

Ferwagner, P. Á. (2021). A modern Közel-Kelet születése 1914–1924. SZTE BTK, Szeged. 780 p. ISBN 978-963-30682-7-4

Gershoni, I. – Jankowski, P. J. (1986). *Egypt, Islam and the Arabs: the Search for Egyptian Nationhood, 1900–1930*. Oxford University Press, New York. 364 p. ISBN 978-019-53648-6-6

Goldberg, E. (1992). Peasants in Revolt – Egypt 1919. *International Journal of Middle East Studies*, 24/2, 261–280.

Kitchen, J. E. (2015). Violence in Defence of Empire: The British Army and the 1919 Egyptian Revolution. *Journal of Modern European History / Zeitschrift für moderne europäische Geschichte / Revue d'histoire européenne contemporaine*, 13/2, 249–267.

Manatū Taonga – Ministry For Culture And Heritage (2020). Anzac soldiers riot in Cairo's Wazzir brothel district. New Zealand History. <https://nzhistory.govt.nz/page/anzac-soldiers-riot-cairos-wazzir-brothel-district>, letöltés: 2023. június 16.

Mcperson, R. (1915). Gallipoli Diary – April 1915. <https://www.wayz.co.nz/wayzpress/history/ww1/april-1915>, letöltés: 2023. június 19.

Ruiz, M. M. (2009). Manly Spectacles and Imperial Soldiers in Wartime Egypt, 1914–1919. *Middle Eastern Studies*, 45/3, 351–371.

Ruiz, M. M. (2019). The Great War, Egypt, and British martial law reconsidered. In: Robert Johnson & James E. Kitchen (szerk.): *The Great War in the Middle East: A Clash of Empires*. Routledge, London – New York. 239–255. 364 p. ISBN 978-036-76617-4-8

Simpson, D. (2000). Morale and Sexual Morality Among British Troops in the First World War. In: Douglas Mackaman – Michael Mays (szerk.): *World War I and the Cultures of Modernity*. University Press of Mississippi, Jackson. 20–34. 224 p. ISBN 978-193-41106-9-0

Wahba, R. (1963). Cairo. In: Morroe Berger (szerk.): *The New Metropolis in the Arab World*. Allied Publishers, New Delhi. 23–38. 254 p.

Ward, E. H. (1914–1915). War Diary, 6 October 1914 – 28 July 1915. State Library of New South Wales, FL1114656, https://digital.sl.nsw.gov.au/delivery/DeliveryManagerServlet?embedded=true&toolbar=false&dps_pid=IE1114537, letöltés: 2023. július 10.

Wilson, G. (2012). *Bully Beef & Balderdash. Some Myths of the AIF Examined and Debunked*. Big Sky Publishing, Newport. 448 p. ISBN 978-192-19416-1-0

Woodward, D. R. (2006). *Hell in the Holy Land. World War I in the Middle East*. The University Press of Kentucky, Lexington. 280 p. ISBN 978-081-31238-3-7